

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-
ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи РО1-М20z
(заочна форма навчання)
спеціальності 013 Початкова освіта
Пастух Інна Олександрівна

Керівник:
Бахмат Н.В., доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри теорії та
методик початкової освіти

Рецензент:
Галаманжук Л. Л., доктор педагогічних
наук, професор

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	8
1.1. Феномен компетентнісно спрямованої освіти.....	8
1.2. Зміст компетентнісно-спрямованої освіти.....	16
1.3. Характерні ознаки та складові життєвої компетентності.....	24
1.4. Основні чинники формування життєвої компетентності молодших школярів.....	30
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	37
2.1. Особливості освітньо-пізнавальної діяльності та її організація.....	37
2.2. Заклад загальної середньої освіти як середовище формування життєвої компетентності молодших школярів.....	49
2.3. Технології стимулювання освітньої (навчальної) діяльності молодших школярів як засобу формування життєвої компетентності.....	64
2.4. Експериментальне дослідження.....	77
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ.....	94
Додаток А. Анкета для четвертокласників 1.....	94
Додаток Б. Анкета для четвертокласників 2.....	97
Додаток В. Анкета для четвертокласників 3.....	99
Додаток Г. Анкета для четвертокласників 4.....	100
Додаток Д. Анкета для вчителів.....	101
Додаток Е. Анкета для четвертокласників 5.....	103
Додаток Є. Бланк опитувальника.....	105

ВСТУП

У сучасних реаліях розвитку суспільства, що зумовлюється державними вимогами реформування освіти в Україні, перед закладами освіти стоїть багато завдань, зокрема – формування життєвої компетентності учня, здатного творчо мислити, розвивати здібності та обдарування, збагачувати інтелектуальний потенціал, духовність та культуру, а вимоги до змісту й організації навчання та виховання, що постійно зростають, вимагають упровадження ефективних педагогічних підходів.

Українська школа стала на шлях реформування. Змінюються підходи до навчання, визначаються пріоритети в освітній галузі. У Законах України «Про вищу освіту», «Про освіту», Концепції «Нова українська школа» знайшли відображення ті зміни, які сьогодні відбуваються в освіті України. Відтак, Закон України «Про освіту» (2017) націлює на всебічний розвиток особистості, її соціалізацію, формування у процесі навчання ключових компетентностей. Окремі з них сформульовано таким чином: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; інші компетентності, передбачені стандартом освіти. Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми.

На розвиток особистості через призму формування життєвих компетентностей зорієнтована Концепція «Нова українська школа», що була схвалена урядом у грудні 2016 року [56]. Документ визначає мету, шляхи та етапи

реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти на період до 2029 року. Метою Концепції є забезпечення проведення докорінної та системної реформи загальної середньої освіти.

Дослідження означеної проблеми здійснювалось на межі наук про суспільство і освіти. У зв'язку з цим аналіз філософсько-соціологічної літератури дозволяє констатувати часткову розробку загальнотеоретичних аспектів дослідження проблеми формування життєвої компетентності особистості. Це праці В. Афанасьєва, І. Блауберг, Р. Гурова, Л. Когана, М. Нугаєва, В. Садовського та ін. Психологічне підґрунтя досліджуваної проблеми складають роботи з психології особистості (Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Запорожець, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, Д. Ельконін).

Теоретичні основи використання системного підходу до цілісного формування особистості в дослідженні педагогічних проблем освіти та виховання розроблені І. Бехом, В. Болгаріною, В. Бутенком, І. Болдирєвим, М. Боришевським, Л. Воловичем, Г. Габдуліним, В. Караківським, А. Куракіним, Л. Новіковою, Г. Філоновим.

Педагогічне осмислення мікросередовища як фактора формування особистості підготовки соціальних педагогів здійснювалось В. Бочаровою, С. Гончаренком, І. Зязюном, Л. Коваль, О. Кононко, І. Костюком, В. Кузем, М. Лукашуком, В. Масленніковою, В. Москаленко, Н. Ничкало, В. Постовим, Г. Пустовітом, В. Радулом, О. Савченко, А. Сиротенком, К. Чорною та іншими.

Активна участь дитини в освітній діяльності є однією з першооснов формування її життєвої компетентності.

Актуальність теми дослідження обумовлена загостренням протиріч між об'єктивною необхідністю формування життєвої компетентності молодших школярів і можливостями сучасної освітньої системи, між процесами саморозвитку особистості і системою традиційного виховання, спрямованого на єдині стандарти її формування, а також недостатньою розробленістю теоретичних основ означеної проблеми. На сучасному етапі цивілізаційного розвитку особливої актуальності набуває проблема створення умов для формування

особистості, яка здатна до самоактуалізації, творчого сприйняття світу та соціально значущої діяльності, спрямованої на розвиток суспільства. У зв'язку з цим соціальні та педагогічні проблеми формування життєвої компетентності особистості виходять сьогодні на рівень пріоритетних в українському суспільстві. Актуальність і недостатня дослідженість та розробленість проблеми життєвої компетентності молодшого школяра, обумовили вибір теми дослідження **«Технології формування життєвої компетентності молодших школярів в умовах організації навчально-пізнавальної діяльності»**.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні, виявленні та вивченні соціально-педагогічних умов виховного потенціалу навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках у початковій школі, яке забезпечує високу ефективність формування їх життєвої компетентності.

У відповідності з метою у ході дослідження розв'язувалися такі **завдання**:

1) проаналізувати психолого-педагогічну та методичну літературу з проблеми дослідження, уточнити суть життєвої компетентності, її структуру, показники та рівні сформованості досліджуваного феномена в учнів початкової школи;

2) дослідити ефективні форми, методи та технології формування життєвої компетентності молодших школярів в умовах організації навчально-пізнавальної діяльності;

3) визначити та експериментально перевірити педагогічні умови формування життєвої компетентності молодших школярів у процесі навчально-пізнавальної діяльності на уроках у початковій школі.

Об'єкт дослідження – процес організації навчально-пізнавальної діяльності у початковій школі.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування життєвої компетентності молодшого школяра в процесі навчально-пізнавальної діяльності на уроках у початковій школі.

Для розв'язання поставлених завдань використані **методи дослідження**: аналіз педагогічної і психологічної літератури, методи усного і писемного опитування; спостереження, метод порівняння, аналіз і синтез, математична обробка одержаних результатів.

Методологічною основою дослідження є філософські положення теорії пізнання, сучасні філософські, психолого-педагогічні концепції освітньої діяльності, які розглядаються стосовно до проблеми, про соціальну сутність людини, активність як передумову формування життєвої компетентності.

Практична значущість роботи полягає у визначенні педагогічних умов та технології формування життєвої компетентності молодших школярів, показників і рівнів її сформованості в умовах організації навчально-пізнавальної діяльності, що може бути використано вчителями початкової школи у їх роботі з учнями.

Експериментальна база дослідження: Миколаївський загальноосвітній навчально-виховний комплекс I-III ступенів «Школа-дитячий садок» імені Василя Земляка Самгородоцької сільської ради Вінницької області. Експериментальним дослідженням охоплено 55 учнів 4-х класів початкової школи (контрольний клас (4А) – 28 учнів, експериментальний клас (4Б) – 27 учнів).

Апробації результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2020-2021 рр.) та представлено на 12 міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференціях.

Основні положення та результати дослідно-експериментальної роботи опубліковано у статті:

Пастух І. О. Основні чинники формування життєвої компетентності молодших школярів // Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; педагогічний факультет ; [відпов. секр. Н.В. Бахмат]. Київ : Міленіум, 2021. Вип. XVII. С. 191-196.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

1. Компетентність у житті розкриває міру включеності особистості в активну діяльність, здатність ефективно розв'язувати проблемну ситуацію життя, мобілізувати при цьому знання, досвід, цінності, уміння. Поняття «життєва компетентність» передбачає спроможність особистості набувати знання, перетворювати їх на уміння та адекватно діяти для розв'язання життєвих завдань і продуктивного здійснення власного життя.

Життєва компетентність як сукупність певного досвіду особистості не може бути сталою. Це динамічне трансформативне явище, яке розвивається, видозмінюється ускладнюється. Характерними ознаками життєвої компетентності особистості є трансформативний, послідовний, різнорівневий, ступеневий та індивідуальний характер.

Важливою ознакою життєвої компетентності школярів є їх залежність від вікового розвитку.

Життєва компетентність молодших школярів включає фізичний, когнітивний, мовленнєвий, психологічний, соціальний, сенсорно- моторний та інтелектуальний розвиток. Кожен вид розвитку має тісний зв'язок з іншим і зумовлюють розвиток кожного окремо.

Складовими життєвої компетенції учнів початкової школи є:

– життєтворчі компетенції – полягають у здатності самостійно, свідомо і творчо визначати, проектувати і здійснювати особисте життя;

– життєздатні компетенції – це сукупність здібностей особистості які пов'язані з їх спроможністю розвивати та відтворювати на якісно новому рівні свій життєвий потенціал, застосовувати його для успішного, свідомого й творчого вирішення життєвих завдань, творення свого життя;

– компетенції навчатися впродовж життя – це здатність і готовність ефективно використовувати і швидко поповнювати, розширювати інтегрувати особистий досвід (зокрема знання, уміння і навички) для вирішення нестандартних життєвих завдань;

– соціальні компетенції – здатність і готовність особистості до соціальної взаємодії, соціальної активності і мобільності, набуття й виконання пов'язаних з ними соціальних ролей;

– комунікативні компетенції передбачають сукупність здібностей, пов'язаних з ефективним спілкуванням, оволодінням рідною та іноземною мовами, знання, уміння й навички, пов'язані з застосуванням засобів комунікації;

– інформаційні компетенції – це сукупність здібностей, які визначають успішність участі особистості в різноманітних елементарних інформаційних процесах, що відбуваються у суспільстві, визначають спроможність особистості шукати, опрацьовувати, використовувати й зберігати різноманітну інформацію;

– компетенції здорового способу життя: раціональна організація дозвілля; виконання заходів особистої гігієни; підтримання активного рухового режиму; підтримання раціонального харчування; опір шкідливим звичкам та соціальним явищам.

Основними ознаками сформованості життєвої компетентності нами були виділені такі:

а) активність, рівень якої є найголовнішою характеристикою життєвої компетентності особистості;

б) відповідальність;

в) оцінне ставлення до світу і самих себе;

г) мотивація, з'ясуємо, чим пояснюють учні початкової школи те, що відбувається у природі, суспільстві, у світі в цілому, чим вони мотивують власне життя;

д) ціннісні орієнтації школярів.

На основі цих ознак було описано характеристики 4-х рівнів сформованості життєвої компетентності молодших школярів: високий середній низький та нульовий, – які лягли в основу проведення як констатувального, так і формувального експериментів.

2. Формування життєвої компетентності у початковій школі визначається нами як складний процес, у результаті якого молодший школяр здобуває якості, необхідні йому для життєдіяльності в суспільстві, оволодіває соціальною діяльністю, комунікативними вміннями.

У процесі дослідження нами зроблено висновок, що основними чинниками формування життєвої компетентності є особистісно зорієнтоване навчання, спілкування, оточуюче середовище, що сприяє самореалізації особистості.

Під час формування життєвої компетентності молодших школярів класоводами, вчителями, а також батьками експериментальних класів використовувалися найпоширеніші форми, методи та технології: індивідуальні форми (етична бесіда, консультація, інформування, листування); групові (тренінг, конкурси, вікторини та ін); масові (тематичні дні, тижні, акції та ін).

Як показало експериментальне дослідження, серед методів формування життєвої компетентності молодшого школяра найбільш доцільними є словесні методи: метод етичної бесіди, розповідь, пояснення, дискусії. Як ефективний метод формування життєвої компетентності, пізнання морально-психологічних засад побудови людських взаємин є метод сюжетно-рольової гри.

Експериментальне дослідження дало змогу встановити, що серед педагогічних умов ефективного формування життєвої компетентності школярів початкової школи є:

- організація базово-предметних та методологічних знань;
- виховання людини – суб'єкта життєтворчості;
- забезпечення кожному учню статусу суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності та спілкування;
- залучення молодших школярів до громадсько-корисної роботи, до участі в учнівському самоврядуванні. взаємодія школи, родини, позашкільних закладів і соціокультурного середовища у вказаній діяльності, яка має реалізуватися за такими напрямками

Проведене дослідження не вичерпує всіх питань проблеми. Доцільним у подальшій роботі є вивчення впливу різних способів стимулювання освітньої діяльності на зростання рівня життєвої компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азимов Е.Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Москва: Издательство ИКАР, 2009. 448 с.
2. Арват Ф. С. Коваленко Є. І., Кириленко С. В., Щербань П. М. Культура спілкування: навчально-метод. посібник. Київ : ІЗМН, 1997. 328 с.
3. Аватер И. Я Вас слушаю: Советы руководителю, как правильно слушать собеседника. Москва: Книга по Требованию, 2013. 110 с.
4. Амонашвили Ш. А. Воспитательная й образовательная функция оценки учения школьников // Личностно-гуманная основа педагогического процесса. Минск: Университетское, 1990.303 с.
5. Бабанский Ю. К. Основные условия и критерии оптимального выбора методов обучения современной общеобразовательной школы. Москва, 1980. 49 с.
6. Барахович И.И. Формирование коммуникативной компетентности будущего учителя. Модель образовательного процесса [Электронный ресурс]: URL: <http://www.alledu.ru/index/368>.
7. Бартків О. С. Дурманенко Є. Формування життєвої компетентності учнів молодшого шкільного віку. Гуманізація навчально-виховного процесу: наук.-метод. збірник. Випуск XVII. Слов'янськ, 2012. С.25-28.
8. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с
9. Бех І. Д., Чорна К. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Гірська школа Українських Карпат. 2015. № 12–13. С. 26–37.
10. Богданець-Білоskalенко Н. Українська мова та читання : підруч. для 4 кл. закл. заг. серед, освіти (у 2-х частинах): Частина 2 : Читання / Наталія Богданець-Білоskalенко, Юлія Шумейко. Київ : Грамота, 2021.160 с.
11. Боголепов В. П. О состоянии и задачах развития общей теории организации // Организация управления. Москва : Наука, 1968. С. 44-45.

12. Богуш А. М. Компетентнісний підхід до розвитку мовлення і навчання дітей дошкільного віку рідної мови // Становлення і розвиток української дошкільної лінгводидактики (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). Київ, 2019. С.180-191.

13. Боришевський М. Й., Пилипенко Л. І., Пенькова О. І., Яблонська Т. М., Володарська Н. Д. Виховання духовності особистості : навч.-метод. посіб.; ред.: М. Й. Боришевський; НАПН України, Ін-т психології ім. Г.С. Костюка. Київ, 2013. 103 с.

14. Василюк А., Танась М. Педагогічний словник-лексикон (українсько-англійсько-польський). Вид. 2-ге, уточ. й доповн. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2013. 224 с.

15. Вашуленко М. С. Українська мова та читання : підруч. для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1 / М. С. Вашуленко, Н. А. Васильківська, С. Г. Дубовик. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2021. 168 с.

16. Вашуленко М. С. Українська мова та читання : підруч. для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2 / М. С. Вашуленко, Н. А. Васильківська, С. Г. Дубовик. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2021. 168 с.

17. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

18. Вербицька П. В. Теоретико-методичні основи громадянського виховання учнівської молоді у загальноосвітніх навчальних закладах : автореф. дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання". Київ, 2010. 40 с.

19. Гез Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований // Иностранные языки в школе. 2015. № 2. С. 17–24.

20. Гільберг Т., Тарнавська С., Павич Н. Я досліджую світ : підруч. для 4 кл. закл. заг. серед. освіти. (У 2 ч.) : Ч. 1. Київ : Генеза, 2021. 160 с.

21. Гільберг Т., Тарнавська С., Павич Н. Я досліджую світ : підруч. для 4 кл. закл. заг. серед. освіти. (У 2 ч.) : Ч. 2. Київ : Генеза, 2021. 160 с.
22. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., доповн. й виправл. Рівне: Волин. береги, 2011. 519 с.
23. Грущинська І. В. Я досліджую світ. Підручник для 4 класу ЗЗСО (у 2-х частинах) : Частина 1 / І. В. Грущинська, З. М. Хиїра, І. І. Дробязко. Київ : УОВЦ Оріон», 2021. 160 с.
24. Грущинська І. В. Я досліджую світ. Підручник для 4 класу ЗЗСО (у 2-х частинах) : Частина 2 / І. В. Грущинська, З. М. Хиїра, І. І. Дробязко. Київ : УОВЦ Оріон», 2021. 160 с.
25. Державний стандарт початкової освіти : постанова Кабінету Міністрів України 21 лютого 2018 р. № 87 (у редакції постанови абінету Міністрів 24 липня 2019 р. № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 14.03.2021).
26. Єрмаков І.Г., Пузіков Д. О. Розвивати життєву компетентність // Шкільний світ. – Изд., испр. и доп. Київ : Академия, 2006. 304 с.
27. Єрмаков І. Феномен компетентнісно спрямованої освіти // Школа. Інформаційно-методичний журнал. № 12 2006. С. 5–7.
28. Життєва компетентність особистості : Наук.-метод. посіб. / За ред. Л. В. Сохань. Київ : Богдана, 2003. 520 с.
29. Життєві кризи особистості: методичний посібник; У 2ч. / Ред. Рада: В. М. Доній (голова), Г. М. Несен (заст. голови), Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков (керівники авторського колективу) та ін. Київ :ІЗМН, 1998. Ч.1.: Психологія життєвих криз особистості. 392 с.
30. Зарицька В. В. Психологія самореалізації особистості: монографія. Херсон: «ОЛДІ-ПЛЮС», 2019. 242 с.
31. Кирилюк Л. Крок за кроком до життєвої компетентності та успіху // Школа. Інформаційно-методичний журнал. № 12. 2016. С. 15–17.
32. Киричук О. Проблеми національно-громадянського виховання молоді // Педагогічна газета. 2017. №3. С.3–5.

33. Коберник Г. І. Підготовка вчителя до використання інноваційних педагогічних технологій у початковій школі : монографія / О. М. Коберник, Г. І. Коберник, Г. П. Волошина, О. П. Муковіз, В. М. Голуб; ред.: Г. І. Коберник; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань : Сочінський М.М., 2017. 190 с.

34. Компетенція і компетентність: У чому різниця? // Навчально-методична лабораторія. URL : <http://metod.gi.edu.ua/profesiinyi-rozvytok/item/21-kompetentsiia-ta-kompetentnist-u-chomu-riznytsia>.

35. Кон И. Открытие «Я». Москва, 1984. 134 с.

36. Кононко О. Л. Становлення і розвиток дошкільника як суб'єкта практичної діяльності // Наукові записки Нду ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2021. № 1. С. 17-27.

37. Концепція профільного навчання в старшій школі (2020- 2026 рр.) // Педрада: портад освітян України. URL : <https://www.pedrada.com.ua/news/6524-pdbrka-bezkoshtovnih-osvtyanskih-vebnarv>.

38. Короткий тлумачний словник української мови. Уклад. : Д. Г. Гринчишин. Чернігів : Просвіта, 2010. 600 с.

39. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник / Ред. кол. Н. Софій (голова), І. Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор), та ін. Київ: Контекст, 2016. 336 с.

40. Лебедев О. Е. Компетентностный подход как цель урока / О. Е. Лебедев // Управление образованием : науч.-метод. журн. 2012. № 2. С. 105-113.

41. Леонтьев Д. А., Рассказова Е. И. Тест жизнестойкости. Москва : Смысл, 2006. 63 с.

42. Леонтьев А. Н. Эволюция, движение, деятельность / А. Н. Леонтьев ; под ред. Д. А. Леонтьева, Е. Е. Соколовой. Москва : Смысл, 2012. 559 с.

43. Лисина М. И. Общение, личность и психика ребенка. / Под редакцией Рузской А.Г. Москва : Издательство «Институт практической психологии», Воронеж : НПО «МОДЭК», 1997. 384 с.

44. Логачевська С. П. Методика диференційованого навчання. 150 фрагментів уроків мови і математики в 1-4-х класах з елементами диференціації. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2005. 240 с.

45. Лозова В. І. Пізнавальна активність // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. ВГ Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008.

46. Лысенкова С. Н. Методом опережающего обучения // Книга для учителя: Из опыта работы. Москва : Просвещение, 1988. 192 с.

47. Ляшенко В. І. Визначення рівнів сформованості життєвої компетентності дітей-інвалідів. Метод. Рекомендації для спеціалістів соціальної реабілітації. Миколаїв: Державний комплекс ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів, 2009. 46 с.

48. Львова Ю. Л. Педагогические этюды книга для учителя. Москва : Просвещение, 1990. 63 с.

49. Мистецтво життєтворчості. Життєтворчість як мистецтво. Призначення. Життєтворчість. Доля : соціол. нариси, соц.-психол. есе, інтерв'ю, глосарій / Лідія Сохань. Київ: Наукова думка, 2014. 286 с.

50. Мудрик А. В. Социализация человека: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 3 Рос. акад. образования, Моск. психол.-социал. ин-т. 3-е изд., испр. и доп. Москва : Издательство Московского психолого-социального института ; Воронеж : МОДЭК, 2011. 623 с.

51. Навчально-методичний посібник для педагогічних працівників із питань впровадження Базового компонента дошкільної освіти «Сутність і зміст Державного стандарту дошкільної освіти». Упоряд.: О. Косенчук, І. Новик, О. Венгловська, Л. Куземко. Київ : 2021. 287 с.

52. Національна доктрина розвитку освіти України XXI столітті // Освіта України. 2001. №29. С. 4 – 6.

53. Немов Р. С. Психология : учебник для бакалавров. Москва : Юрайт, ИД Юрайт, 2014. 639 с.

54. Ничкало Н. Г. Філософія педагогічної майстерності : зб. наук. пр. / ред.: Н. Г. Ничкало; АПН України. Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ;

Вінниця : Вінниця, 2008. 380 с.

55. Нищета В. А. Життєва компетентність особистості: до питання створення функціональної моделі // Шкільний світ. 2016. № 37. С. 5–13.

56. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / Л. Гриневич та ін. за загальної редакції М. Грищенка URL : <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczyia.pdf>.

57. Новий тлумачний словник української мови : 200 000 слів : у 3 т. / уклад.: Василь Яременко, Оксана Сліпушко. Вид. 2-ге, випр. Київ : Аконт. (Серія "Нові словники"). 2006. 926 с.

58. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. С. 5-15.

59. Овчарук О. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.

60. Овчарук О. Теорія і практика шкільної освіти для демократичного громадянства в країнах – членах Ради Європи : монографія. Київ : ПП «Фенікс», 2021. 400 с.

61. Педагогічний словник. ТІМ: Вид-во Акад. пед. Наук, 2010, 778 с.

62. Пометун О. І. ущность компетентностного подхода и его внедрение в школах Украины // Адукацыя і вихаванне. №3. 2017. С. 43-50.

63. Поплужний В. Л. Громадянськість і вікові аспекти її розвитку // Рідна школа. 2014. №11 С.33–35.

64. Приходько В. М. Моніторинг оцінки якості громадянського виховання учнів в контексті продуктивної технології [Електронний ресурс] // Теорія та методика управління освітою. 2013. Вип. 10. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmo_2013_10_34.

65. Психологія і педагогіка. Соціальна девіталізація особистості в суспільстві глобалізованого світу : [монографія]. Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2014. 278 с.

66. Психологічний словник-довідник: Навч. посіб. / Приходько Ю.О., Юрченко В.І., 4-те вид., випр. і доп. Київ: Каравела, 2020. 418 с.
67. Психологія. Загальна психологія: навчальний посібник / Максименко С. Д.. Київ : ЦНЛ, 2019. 272 с.
68. Рубінштейн С. Л. Бытие и сознание. Санкт-Петербург : Питер Пресс, 2017. 288 с.
69. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер Пресс, 2018. 720 с.
70. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ : Грамота, 2013. 504 с.
71. Селевко Г. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств. Москва : НИИ школьных технологий, 2005. 208 с.
72. Скаткин М. Н. Проблемы современной дидактики: монография. Москва: педагогика, 1980. 96 с.
73. Скворцова С. О. Математика : підруч. для 4 кл. закл. загал, серед, освіти (у 2-х ч.): Ч. 1 / С. О. Скворцова, О. В. Онопрієнко. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 136 с.
74. Скворцова С. О. Математика : підруч. для 4 кл. закл. загал, серед, освіти (у 2-х ч.): Ч. 2 / С. О. Скворцова, О. В. Онопрієнко. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 136 с.
75. Смаглій О. Застосування ігрових ситуацій на уроках математики. Початкова школа. 2003. № 7. С. 20–21.
76. Социальная активность в психологии и педагогике / И.Ф. Бережная, А.О. Зыкова // Вестн. Воронеж. гос. техн. ун-та. 2012. Т. 8, № 10-2. С. 171–177.
77. Сухомлинський В. О. Інтерес до учіння – важливий стимул навчальної діяльності учнів // Вибрані твори: В 5-ти т. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 5. С. 7–16.
78. Сухомлинский В. А. Как воспитать настоящего человека / В. А. Сухомлинський. Київ : Рад. шк., 1975. 236 с.
79. Сухомлинский В. А. Мудрая власть коллектива // Методика

воспитания коллектива. Москва : Молодая гвардия, 1975. 239 с.

80. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа // Вибрані твори: В 5-ти т. Київ : Рад.школа, 1977. Т. 4. С. 9–390.

81. Сухомлинський В. О. Народження громадянина // Вибрані твори: В 5-т. Київ, 1977. Т. 3 С. 283–582.

82. Сучасний словник іншомовних слів. Уклали: О. Д. Скопненко, І. В. Цимбалюк. Київ: Довіра, 2006. 789 с.

83. Галызина Н. Ф. Психология детей младшего школьного возраста: формирование познавательной деятельности младших школьников 2-е изд. , пер. и доп. Учебное пособие для СПО. Москва : Юрайт, 2019. 172 с.

84. Про затвердження типових освітніх програм для 1–2 класів закладів загальної середньої освіти» : наказ МОН України від 08.10.2019 № 1272. URL : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/65920/ (дата звернення: 15.03.2021).

85. Про затвердження типових освітніх програм для 3–4 класів закладів загальної середньої освіти : наказ МОН України від 08.10.2019 № 1273». URL : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/65921/ (дата звернення: 15.03.2021).

86. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения. Москва : Гос. уч. пед. изд-во МП РСФСР, 1954. Т.2. 796 с.

87. Философия творчества. Ежегодник. / РАН. ИФ. Сектор философских проблем творчества. Ред. кол.: Смирнова Н.М. гл.ред., Бескова И.А., Майданов А.С., Горелов А.А., Моркина Ю.С., Ярославцева Е.И. Москва, 2017. Выпуск 3,: Творчество и жизненный мир человека / Ред.: Смирнова Н.М., Бескова И.А. Москва : ИИнтелЛЛ, 2017. 382 с.

88. Філософський словник. Людина та світ. Київ : КТН, 2018. 200 с.

89. Фрейд З. Массовая психология и анализ человеческого «Я». Киев: Азбука, 2016. 292 с.

90. Циба В. Життєва компетентність у соціальній психології: до визначення поняття // Кроки до творчості. Київ, 2011. 209 с.

91. Чередов И. М. Формы учебной работы в средней школе: Кн. для учителя. Москва: Просвещение, 1988. 160 с.

92. Шамова Т. И. Активизация учения школьников. Москва : Педагогика, 2015. 208 с.

93. Шишов С. Е., Кальней В. А. Школа: мониторинг качества образования. [3-е изд., испр. и доп.]. Москва : Пед. общество России, 2000. 316 с.

94. Щукина Г. И. Проблема познавательного интереса в педагогике / Г. И. Щукина. Москва : Педагогика, 1988. 351 с.

95. Щукина Г. И. Роль деятельности в учебном процессе / Г. И. Щукина. Москва : Просвещение, 1986. 144 с.

96. Якиманская И. С. Развивающее обучение. Москва : Педагогика, 1979. 144 с.

97. Ящук І. П. Виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах України: знахідки і проблеми (20-ті - 80-ті рр. ХХ ст.) : монографія. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. 416 с.

98. Directorate-General for Education and Culture Eurybase The Information Database on Education Systems in Europe The Education System in the Czech Republic 2005/06 European Commission: [Електронний ресурс]. URL : www.msmt.cz/uploads/VKav_200/CzEdu_2010/ES_CZ_2007.pdf.

99. Child Protection // Project of the Bergen police department, November 2000: [Електронний ресурс]. URL : <http://www.northbergenpolice.com/safety/child-safety-tips.aspx>.

100. Kordon C. European Dimension, Multiculturalism and Teacher Training. An experience in a network of Training institutions // European journal of Teacher Education. N1. 2013. P. 69-77.

101. Key Data on Information and Communication Technology in Schools in Europe. Eurydice., The information network on Education in Europe, 2014. P.3.

102. Monitoring of education reforms in Eastern Europe. MEN, 2017. 256 p.

103. National Core Curriculum (abridged version) Ministry of Education and Culture: [Електронний ресурс]. URL : <http://www.nefmi.gov.hu/english/hungarian-national-core>.

104. Vestnik Ministerstva Skolstvi, mladeze a telovochovy. №12. 2017. 20 p.